

Слободан Антонић¹

Оригинални научни рад
UDC 316.42(497.11)

СВЕТСКОСИСТЕМСКИ АСПЕКТИ КРИЗЕ И СРБИЈА²

Slobodan Antonic

World-system approach to global crisis and Serbia

Summary: *World-system theory since 1970's have been warned that privileged position of the United States as the world hegemon carries many risks of abuse that privileges. Deregulation of the financial sector and the function of dollar as world money allowed global financial oligarchy and USA political class to abuse, in the second half of the 20th century, that privileged position indeed. At the present, the world economy entered the phase of B Kondratieff cycle. Some representatives of World-system theory held that, under those circumstances, there was an opportunity for individual countries of semiperiphery to attempt to carry out accelerated modernization and thus join the center. The author discusses the question of whether and under what conditions Serbia can do something like that.*

Key words: *globalization, modernization, the financial oligarchy, the elite.*

Сажетак: *Представници светскосистемске теорије су већ 1970-их година упозоравали да повлашћени положај САД, као светског хегемона, носи бројне опасности злоупотребе те системске привилегије. Дерегулација финансијског сектора и функција долара као светског новца омогућиле су да се, у другој половини 20. века, овај повлашћени положај доиста и злоупотреби. Сада је светска привреда ушла у фазу Б Кондратијевог циклуса. Неки представници светскосистемске теорије сматрају да је, начелно, то прилика за поједине зе-*

¹ Социолог, професор Филозофског факултета у Београду.

² Основ овог чланка чини (необјављено) саопштење са научног скупа “Порекло и исход криза”, који је организовао Одбор за економске науке САНУ, у сарадњи с Друштвом за привредну историју из Београда, 20. априла 2010. године.

мље са полупериферије да покушају да изврше убрзану модернизацију и да се тако придруже центру. Аутор разматра питање да ли, и под којим условима, и Србија може да уради тако нешто.

Кључне речи: глобализација, модернизација, финансијска олигархија, елита.

Отприлике годину дана након избијања светске економске кризе највиши политичари у Србији су се поделили. Једни су тврдили да ћемо кризу избећи³. Други су тврдили да је криза развојна шанса за Србију⁴. Прво очигледно није било тачно. Али, да ли ова друга тврдња донекле има смисла?

Данас се сви ругају овој изјави. Ипак, у свом саопштењу хтео бих да објасним зашто она можда и није сасвим бесмислена. Кризу ћу посматрати из угла теорије светског капиталистичког система. Пошто изложим светскосистемске корене кризе, потражићу одговор на питање у ком смислу би она заиста могла представљати шансу за Србију.

* * *

Две идеје светскосистемске теорије биће нам од користи у овом размишљању. Прва је идеја да се међу земљама центра увек издваја једна која је хегемон, а економска криза у тој земљи најчешће се прелива на светску привреду. “Глобални капиталистички систем увек најбоље функционише када постоји једна неприкосновена хегемонска сила”, писао је Свизи [1987: 189]. Средином 17. века то су биле Уједињене Покрајине (Холандија), средином 19. века Британија, а од средине 20. века то су САД [Волерстин 1987: 232]. Хегемонија наступа обично са војним крахом супарника – Хабзбурговаца у 17. веку, Наполеона у 19. веку, Хитлера у 20. веку [Волерстин 1987: 232-3]. Са пропашћу СССР-а, који је у другој половини 20. века био главни супарник САД, данашњи хегемон је толико ојачао да га сада многи називају Империјом [Hardt and Negri 2000].

Средишно место САД у систему значи да ова земља ужива специфичне економске привилегије. “Злато и долар су Бретонвудским спо-

³ “Потпредседници Владе Србије Божидар Ђелић и Млађан Динкић оценили су јуче у Нишу да глобална финансијска и економска криза, захваљујући интервенцији америчке владе, неће имати директне негативне ефекте у Србији. ‘Очекујем да ће криза бити санирана пре него што би се ти негативни ефекти одразили на нашу земљу’, казао је Ђелић” (Блиц, 3. октобар 2008.

<http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/59337/Svetska-kriza-bez-direktnih-efekata-po-Srbiju>).

⁴ “У оваквој светској финансијској кризи и могућој рецесији, налази се шанса за Србију, за убрзани развој”, рекао је Борис Тадић (Вечерње Новости, 20. октобар 2008, http://www.novosti.rs/code/navigate.php? Id=4&status=jedna&vest=130728&title add=Sansa za Srbiju&kword_add=boris tadic%2C megatrend).

разумима проглашени еквивалентним облицима универзалног новца. (...) Ова привилегија омогућила је невидљиву моћ Сједињених Држава, као и скоро неограничено коришћење светских ресурса. То је био извор искушења и опасности; искушења да се злоупотреби привилегија и опасности да та привилегија узрокује крах система. (...) Искушење је било превише велико да би му се могло одлети” [Свизи 1987: 189].

Уз експлоатациону ренту за САД од 2,5 долара на сваки уложен долар у земље (полу)периферије⁵, основне црте овог процеса, како је још почетком 1980-их уочио Свизи [1987(1981): 190-1], биле су експанзија дугова, вишак долара и растућа неједнакост између центра и периферије (тј. много бржи напредак центра у односу на периферију). Иако су САД још увек предњачиле у неким аспектима нових технологија, након више деценија привилегованог положаја хегемона, бар 40 посто америчке економије постало је виртуелног карактера. То значи да се у њој данас не ствара нова вредност, већ се паразитира на једном систему који се смишљено ствара и одржава.

Један од кључних елемената тог система било је конституисање финансијске олигархије, са седиштем у Њујорку и Лондону, која је постала светски доминантна, уз коришћење финансијског капитала, ослобођеног контроле националних држава, као главног средства глобалне доминације и експлоатације. Други, више монетарни елемент тог система, који је директно привезао САД као државу за светску финансијску олигархију, био је већ поменути функција долара као светског новца. Тако су светска финансијска олигархија и политички управљачи из САД (“Империја”) почели да делују као савезничке фракције једне те исте светскосистемске елите.

Неолибералне мантре – да цео свет мора бити једно тржиште, да све мора да буде на продају и да свако мора да буде на продају [Елзесер 2009: 6], које су, током осамдесетих и деведесетих, запоселе умове готово свих економиста из (полу)периферије, заправо су биле само израз идеологије глобалног крупног капитала. Он је имао амбицију да преузме све националне привреде, са свим њиховим богатствима, и интегрише их у постојећи хијерархијски систем експлоатације и доминације. Како изгледа стратификација тог система? На његовом врху данас се налазе већ поменути слој светске финансијске олигархије из Њујорка и Лондона, заједно са политичком елитом из Вашингтона. Испод њих су нижи ешалони капиталиста из Европе, са политичким помагачима из Брисела. На дну те структуре моћи је месна компрадорска елита, локални политичари, бизнисмени, новинари

⁵ Између 1957-1964 компаније из САД су у Латинску Америку уложиле 180 милиона долара, а наплатиле на име дивиденди 630. Око четвртине извозног прихода индустријски најразвијенијих земаља Латинске Америке одлазило је на профите страних улагача и отплату дугова [Мандел 1974: 112]

и економисти, чији је основни задатак претварање домаћег становништва у мирну, послушну и за систем лако искористиву радну снагу [Антонић 2010].

Најважнији историјски процес у овом систему, који је довео до кризе, била је “дерегулација финансијских тржишта”, тј. Одривање националних држава од контроле новца. До 1957. године, наиме, националним законодавствима је било уређено да пословне банке не смеју да примају улоге у иностраној валути, нити да дају кредите у иностраном новцу. Сви послови су се обављали у домаћем новцу, а финансијски капитал није могао да се увећава спекулативним операцијама на рачун реалне привреде. Прву брешу је 1957. г. направила британска влада, у настојању да Сити учини светским финансијским центром. Пошто су, од тада, банке из Ситија доларе пласирале даље кроз кредите, могле су да дају више камате на депозите, због чега су се тамо стали сливати “слободни долари” из целог света⁶. Капитал је почео да врши притисак и на друге владе да отпочну са “дерегулацијом” финансијског тржишта. Владе су, под ударима разних криза, попуштале, па се, у наредних четрдесет година, одиграло право такмичење у “дерегулацији”. Тако је, на крају, током 1980-их, напуштена чак и контрола пословања банака, банкарског трговања вредносним папирима и берзанских шпекулација, што је страховито увећало моћ финансијског капитала.

Треба рећи да је ова “дерегулација” често била праћена директним корумпирањем политичара од стране финансијске олигархије. Најбољи пример у САД је укидање Глас-Стигаловог закона (Glass-Steagall Act) из 1933. године. Тај закон, донесен након слома берзе из 1929. године бранио је банкама да новац улагача пласирају тако што би банке саме оснивале шпекулантске фирме-кћерке. Да би овај закон био укинут Chase Manhattan Bank и Citicorp су потрошиле 100 милиона долара на лобирање чланова Конгреса [Елзесер 2009: 30]. На тај и сличне начине, банке су се избориле и за право да своја кредитна потраживања претварају у хартије од вредности (тзв. Деривате) и даље их продају на тржишту⁷. Без контроле државе, ово је довело до праве експлозије спекулативног капитала. Банке су, рецимо, своје проблематичне стамбене кредите “препакивале” у хартије од вредности које су, затим, продавале великим берзанским фирмама (какве су, у САД, Фа-

⁶ Пошто банке из Ситија нису питале за порекло новца, многи од тих “слободних долара” били су плод криминала, утаје пореза или корупције. Сума уложених “евродолара” порасла је са 10 милијарди, 1960-их, на 600 милијарди 1980-их [Ел ју и саме себи, тако што су у ту сврху оснивале своје фирме под други именом” [Елзесер 2009: 30-31]. Смисао ове операција јесте тај да банке све своје ризичне кредите могу да склоне из баланских рачуна и тако се могу зесер 2009:22].

⁷ “Чак су под одређеним условом имале право да их прода приказати здравијим него што јесу (исто).

ни Меј и Фреди Мек⁸), а ове, даље, бројним купцима хартија од вредности. Крајњи купци, примамљени високим дивидендама, нису ни знали шта тачно купују, а банке су добијени новац улагале у одобравање нових проблематичних кредита. Ова типична шпекулативна “пирамида” расла је све док је било свежег новца, а када се раст зауставио и све се срушило, улагачима су у рукама остале безвредне обвезнице. Но, уместо да прогласи банкрот банака, политичка класа САД је са више од хиљаду милијарди долара јавног новца интервенисала како би спасла овај део олигархијских структура.

Оваквим и сличним операцијама, којима је стваран новац “ни из чега”, финансијска олигархија је у САД успела да створи огроман фиктивни (виртуелни) капитал. Тако је вредност трансакција над “дериватима”, повећана са хиљаду милијарди долара, почетком осамдесетих, на 1,4 милиона милијарди долара, данас. Дакле, за 1.400 пута!⁹ У САД је створена огромна маса тзв. финансијских актива, која данас вишеструко премашује вредност реалног сектора економије. Тако је финансијски капитал практично “појео” индустријски. “Удео профита финансијских институција (у САД – А. С), у укупној добити предузетничких фирми (према порезима) скочио је са мање од 5 посто 1982. г. на 41 посто 2007. г.” [Елзесер 2009: 39]. Данас у САД преко 40 посто породица има у власништву некакве вредносне папире. Финансијски капитал доносио је вишу стопу приноса од индустријског, а са друге стране, глобализација је омогућила да се индустријска производња пребаци у земље источне и југоисточне Азије (где је цена радне снаге и до 35 пута мања него у САД). Тако су САД, последњих деценија, кренуле у правцу праве деиндустријализације. У индустрији САД сада ради мање од 10 посто радне снаге [Елзесер 2009: 39] – као на самом почетку индустријског доба!¹⁰ Од индустријске, САД су постале финансијско-шпекулантска нација. “Од земље марљивих и штедљивих радника и иноватора, како је остатак света видео САД почетком 20. века, она се крајем века претворила у земљу спекуланата и похлепних потрошача” [Душанић 2009].

“Дајте да видимо шта је америчка економија”, каже и Андреј Кобјаков [2009]. “Узмимо структуру бруто друштвеног производа – у данашњем тренутку 75 процената дају услуге. У сфери услуга данас ради око 80 одсто запослених и скоро са тим процентом учествује у

⁸ *Fannie Mae – Federal National Mortgage Association* и *FredieMac – Federal Home Loan Mortgage Corporation*.

⁹ Укупна вредност различитих “деривата” је нарасла на 863.000 милијарди долара, што је вредност 17 година светске производње свега (од оловке до ракете; Елзесер 2009: 35).

¹⁰ И у Великој Британији удео индустријске производње у годишњој привредној добити (БНП) сада је само 13 посто [Елзесер 2009: 40]. Тако је створена “међународна финансијска аристократија, чији се главни бастиони налазе у САД и Британији” [Елзесер 2009: 38].

БДП-у. У последње три-четири деценије земља се потпуно деиндустријализовала. Нема чак ни америчких фармерица, последња фабрика “Левис” је затворена ’98-’99. године. Нема ни лаке индустрије, све више се губи и тешка(...). Кинеска роба је преплавила америчко тржиште. Замислите да сутра тога не буде. У САД просто неће имати шта да обуку. Многе делове за своју индустрију они сутра просто неће имати, и то се не може брзо променити. Америка је одавно изгубила квалификовану радну снагу, данас сви само увијају хамбургере у Мекдоналдсу. Поново треба учити раднике да обављају послове које су заборавили. Сада, просто, нема радника. Нема ни школа у којима могу да науче – треба поново вратити техничке колеџе, сву инфраструктуру... Колико година је за то потребно? (...) Дакле, то је земља услуга, и око половине тих услуга су финансијске услуге. Значи да трећина америчке економије живи на светским финансијским операцијама. Ако се тај балон издува, губи се трећина америчког БДП-а” [Кобјаков 2009].

* * *

Овај преображај једне индустријске нације у финансијско-шпекулантску, не би био могућ без претварање долара у светски новац и без огромне привилегије за САД коју тако скројен систем производи. САД су из Другог светског рата изашле са неоокрњеном и ојачаном привредом. Зато је на међународној конференцији, у Бретон Вудсу (1944.), долар прихваћен као светска обрачунска јединица¹¹. За вредност долара, изражену у златној подлози, јамчила је америчка централна банка – тзв. Систем федералних резерви (*Federal Reserve System*). То је билаКада је, међутим, Де Гол, крајем шездесетих година, покушао да француске резерве долара претвори у злато, показало се да је само пет одсто долара покривено златним резервама. Долар би зато био брзо изгубио свој статус светског новца да није било политике. САД је, наиме, почетком 1970-их, дао политичку заштиту ауторитарним режимима у земљама ОПЕК-а под условом да фактуре за нафту обавезно буду изражене у доларима. Све земље које су куповале

¹¹ На истој конференцији донесена је одлука и о оснивању Међународног монетарног фонда и Светске банке, две кључне институције глобалне финансијске олигархије. Душанић скреће пажњу на чињеницу да је, за време посете Београду, непосредно по формирању владе премијера Зорана Ђинђића, нобеловац Џ. Стиглиц добронамерно упозорио на опасности прихватања савета ММФ-а. “Постоје бројни случајеви који показују да савети ММФ-а нису у складу са интересима земље којој су упућени. Зато се морате дипломатски супротставити ’шок терапеутима’ и ’монетарним фундаменталистима’ из ММФ-а, бранећи властите интересе. Јер улог у транзицији је много већи од економије; у питању је развој целокупног друштва.” (Џ. Стиглиц, “Чувајте се ММФ”! *Економист магазин*, 12. март 2001; наведено код Душанића 2009)

нафту од сада су морале најпре да купе доларе¹². Како је, некако у исто време, америчка влада и формално укинула златну подлогу долара, САД су се нашле у привилегованом положају да могу да одштампају (или банкарски припишу) онолико зелених новчаница колико им је потребно.

То је САД ставило у изузетно повлашћени положај. Високи стандард целе нације више није зависио само од квалитета произведене робе, већ се ослањао и на штампање новца. Временом, произведене робе је бивало све мање, а одштампаног новца све више. Већ средином 1990-их само је свака шеста доларска новчаница у оптицају била покривена реалном производњом или штедњом [Елзесер 2009: 33]. Већ почетком следеће деценије дошло је до праве експлозије фиктивног долара. Само између 2001. и 2005. Федералне резерве су увеле више долара у оптицај (банкарским приписивањем и штампом) него за претходних 200 година! [Елзесер 2009: 33]. Да иза високог стандарда САД не стоји реални рад види се и по висини спољнотрговинског дефицита, који је за период 2002–2007. износио 3.700 милијарди долара, као и по висини дефицита државног буџета, који би 2009. могао достићи чак 1.800 милијарди долара. (Ради поређења, буџет читаве Србије тек незнатно прелази 10 милијарди долара). Сав тај дефицит покрива се емисијом долара и помињаних хартија од вредности које купују странци. “Тако је међу САД и осталим деловима света створена својеврсна `подела рада`. Поједностављено би се могло рећи да Америка троши робу која је произведена у другим државама, а те исте државе својом штедњом финансирају америчку потрошњу. САД остаје једино да штампају новац и на бази њега емитују све софистицираније хартије од вредности” [Душанић 2009].

Треба имати у виду и да овај глобални систем доминације има у свом средишту моћну и опасну “Империју”. САД, наиме, као држава располажу изузетном војном силом. Оне саме више годишње уложе у наоружање него следећих 17 држава на светској ранг листи (укључив Русију и Кину). То је, наравно, зато што “вредност америчког долара, који више и није покривен реалном продукцијом, сада зависи од способности америчке војске да контролише светско тржиште (пре свега резерве енергије)” [Елзесер 2009: 50]. Тако је структура моћи – финансијске, политичке и војне, уобличена у глобални систем који директно експлоатише или контролише највећи део човечанства.

* * *

Пошто смо видели како изгледа структура савременог привредног света и који су узроци најновије кризе, запитајмо се да ли је ова криза

¹² Монопол светске трговине нафтом држи шест америчких и једна британска компанија [Елзесер 2009: 51].

део ширих историјских правилности. Управо за одговор на ово питање послужиће нам друга идеја светскосистемске теорије, она о великим циклусима у светској привреди. Реч је о Кондратијевим конјунктурним таласима [Konratieff 1984(1928)]. Циклус се састоји из раздобља брзог раста (А фаза) и успореног раста (Б фаза). Траје око пола века, са прекретницом негде у средини тог раздобља. Сам Кондратијев је као први циклус видео раздобље 1790-1849 (са прекретницом око 1815), као други 1850-1896 (прекретница 1873), а за трећи је мислио да је започео 1896. (с тим што је Први светски рат донекле пореметио правилност циклуса; слично би се могло рећи и за Други светски рат). Голдштајн је ове циклусе проширио до самог почетка светске привреде, тј. до 1495. [Goldstein, 1988]. Светскосистемски теоретичари су прихватили да је најновији циклус започео након краја Другог светског рата (око 1945), а свој економски врхунац достигао 1960-их. Светска криза из седамдесетих одлично се уклопила у концепт Кондратијевих таласа. Сматрало се да ће целе осамдесете проћи у успореном расту и да ће тек деведесете донети преокрет [Wallerstein 1979: 96]. Такође се веровало да ће Кондратијева фаза Б знатно ослабити доминацију САД као светског хегемона. У огледу који је први пут представљен јавности 1975, Волерстин је написао: “Врхунац америчке хегемоније је иза нас. То значи да ни на једној равни – економске продуктивности и производње, политичке кохезије и утицаја, културног самопоуздања и продуктивности, војне моћи – Америка више никада неће достићи своју неоспорну надмоћ, као што је то било у раздобљу 1945-67. (...) Америка слаби и биће још слабија” [Wallerstein 1979: 95].

Но, опоравак и убрзани раст је започео већ средином осамдесетих, а пад Берлинског зида 1989. означио је експлозију глобализације и потпуну политичку и војну доминацију САД. Криза се ипак јавила после четврт века, почетком 2008. године, као што је сугерисала Кондратијева крива. Краћа фаза Б претходног циклуса можда се може објаснити управо комбинацијом дерегулације финансијског сектора и експанзијом глобалног тржишта услед унапређења у сектору саобраћаја и информационих технологија. Такође, јачина узлета америчке привреде и снага светске доминације САД као хегемона, у управо завршеној фази А (током деведесетих и почетком две хиљадитих), може се објаснити исто тако историјски контингентним сломом главног супарника и директним преузимањем контроле над привредом и државама великих делова “другог света”.

Ипак, оно што је у овој концепцији светскосистемских циклуса за нас важно јесте схватање да фаза Б Кондратијевих циклуса представља својеврсну прилику за земље из полупериферије да покушају да се пребаце у центар. Тако Волерстин сматра да је у фази А (у раздобљу успона) једини начин промене положаја неке нације у светском

капиталистичком систему “развој преко позива” (*development by invitation*; Wallerstein 1979). То значи да се, у доба економског замаха светскосистемског центра, нека полупериферна земља може до краја модернизовати једино ако њена привреда буде директно интегрисана у срце система – као што је, рецимо, био случај са Шкотском у позном 18. веку. Са друге стране, у фази Б, дакле у доба привредне осеке светског система, за земље полупериферије отвара се могућност коју Волерстин назива “улучење прилике” (*seizing the chance*).

У том раздобљу, наиме, долази до слабљења положаја земаља центра. Тада поједине земље из полупериферије, са довољно амбициозном и предузимљивом националном елитом – као Русија у 19. веку или Мексико и Бразил 1930-их, могу покушати да се пробију у клуб најразвијенијих. “Сателити су успевали да се развију само онда када је у време ратова или економске депресије слабила доминација метропола”, делио је ово мишљење и Франк [1987: 218-219]. Пример који је наводио јесте успешан развој неких латиноамеричких земаља између 1929. и 1950-их – као што су Аргентина, Чиле, Мексико, Бразил, Колумбија и Венецуела. Наиме, депресија из двадесетих и Други светски рат ослабили су капиталистички центар. Управо тада је, по Франку, у Латинској Америци дошло до “најбрже могуће независне индустријализације, почев од стицања независности 1840-их и 1850-их” [Frank 1972: 76].

Али, да би “улучење прилике” уопште било могуће неопходно је да постоји интелектуално самостална и модернизацијски агресивна национална елита. Основа идеја системских теоретичара, попут Барана [1957] и Франка [1972] и јесте да је управо државна економска политика кључна састојница привредног развоја земаља које су у процесу модернизације. Ако елите полупериферијских земаља прихвате развојну *laissez-faire* концепцију, тј. веровање да ће се развој, захваљујући деловању некакве “невидљиве руке”, догодити сам од себе, онда ће њихове земље заувек остати на полупериферији (или ће чак пасти на периферију) система. Ако, међутим, елите полупериферијских земаља крену активно да воде економску политику, директно унапређујући извозни и индустријски сектор привреде, тада ће своје земље довести у прилику да, у одговарајућој светскосистемској конјунктури, могу да изврше модернизацијски пробој ка центру.

Ако се сложимо да данас постоји светскосистемска конјунктура за “улучење прилике”, онда је други главни услов за успешну модернизацију постојање националне суверености и аутономне националне елите. Међутим, многе земље полупериферије нису само запоседнуте финансијски, имовински и политички. Оне су запоседнуте и духовно. Оне најчешће немају изграђену елиту која би их могла повести у убрзану модернизацију. Јер, многе периферне народе у светском систему

данас не води демократски одговорна политичка класа, већ локални економско-политички “колаборанти Империје”, који се најчешће називају *компардорском елитом* [види опширније: Антонић 2010].

* * *

Са Србијом је, по мом мишљењу, основни проблем управо у елити. Њено стратешко опредељење, последњих деценија, било је најчешће погрешно. Током деведесетих, када је светскосистемска конјунтура била повољна за интеграциони модел модернизације, владајућа елита је водила конфронтирајућу и изолациону политику (делимично због објективних околности, али и због кратковидости њеног ауторитарног лидера; види Антонић 2002). Након 2000. Године, елита је променила стратегију, али је пропустила да уочи да “развој преко позива” нужно подразумева постојање “позива”, тј. добре воље и јасног интереса централних земаља да интегришу неко полу-периферијско друштво. Таква добра воља и такав интерес нису постојали, барем када је Србија у питању. Коначно, управо након избијања светске економске кризе 2008. године, која је означила почетак фазе Б Кондратијевог циклуса, на власт у Србији је дошла елита која је прокламовала политику безалтернативне интеграције. Идеја да ће капиталистички центар испољити вољу да усред рецесије интегрише једно полупериферијско друштво као што је то Србија, апсурдна је не само са становишта светскосистемске теорије, већ и са становишта политичког реализма. Јасне поруке које бриселска бирократија ових дана шаље Србији – како нема ништа од нашег уласка у ЕУ пре 2018.¹³ – само су још једна потврда такве реалности.

Штавише, ако имамо у виду даљи развој светске кризе, и 2018. година је нереални датум интеграције Србије у ЕУ. Наиме, криза је чак и у САД, само површински санирана. Оне хиљаде милијарди долара које су САД упумпале у свој банкарски сектор у прво време су покренуле кредитно тржиште и финансијски балон је поново почео да расте. Као што предвиђа Андреј Кобјаков – коаутор књиге *Залазак империје долара и крај Pax Americana* [Кобяков и Хазин 2003], која је пет година пре избијања предвидела кризу, “већ после 2010. почеће да се надувава нови мехур од сапунице, а око 2012. он ће пући и почеће да се надувава нови. Последња криза ће бити негде између 2012. и 2015. године. Тада ће доћи до смене целог финансијског система и биће измењени и основни финансијски играчи. Тада ћемо међу главним

¹³ *Блиц*, 9. фебруар 2010; <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/175884/Status-kandidata-2011-Srbija-u-EU-2018>

играчима имати Кину” [Кобјаков 2009]¹⁴. Стога наставити интеграторску политику са надом да ће Србија, макар 2018, бити примљена у ЕУ и тако коначно бити интегрисана у срце светског капиталистичког система, представља, по мом мишљењу, опасну заблуду. Ако се државна политика и даље буде руководила том заблудом, Србија лако може да почини нове, непоправљиве грешке, које ће је још више удаљити од жељеног циља – модернизације њене привреде и друштва.

Стога је Србији потребна промена стратешке политике, а она се најчешће дешава тек са променом стратешких елита. Уместо компрадорске елите и њене интеграторске *laissez-faire* стратегије, Србији је потребна *национално-модернизацијска* елита и активна извозно-модернизаторска економска политика. Наравно, Србија је исувише мала земља да би могла потпуно самосталном политиком да се избори за улазак у клуб најразвијенијих. Њој су потребни савезници, земље довољно велике и са довољно самосталном и амбициозном елитом, да су у стању да воде политику “улучења прилике” тј. политику убрзане модернизације, током Б фазе светског привредног циклуса. Такве земље данас су управо Русија и Кина. Србија, по моме суду, мора да се отргне од владајуће компрадорске идеологије, у којој ЕУ нема алтернативу, и да одлучније приступи економском, па и политичком савезништву са Русијом и Кином. То савезништво би можда могло подраумевати израстање Србије у индустријско-монтажну и транспортну базу за кинеску робу која путује према ЕУ, као и за одговарајућу европску робу која путује према Русији.

Грађани Србије још нису у потпуности осетили све последице погрешне економске и државне политике вођене након 2000. Али, рачун за те грешке неминовно ће да пристигне. Грађани ће тада тражити да стара елита оде, а да дође нова елита. Да би Србија напредовала, то мора да буде не само елита са новим идејама. То мора да буде и елита довољно храбра да грађанима каже горку истину да се више не може трошити оно што су наши преци зарадили и оно што ће тек наши по-

¹⁴ Слично прогнозира и Душанић [2009]: “Ове антикризне мере имају задатак да што пре `закрепе балон` и да се, уз неке козметичке корекције, поново ради по старом, док се не пронађе неко ново – алтернативно решење за економску хегемонију САД, пошто је доларској алхемији дошао крај. Можда рецимо, САД ипак успеју да природе целом свету генетски модификоване житарице, када би само неколико америчких компанија имало монопол на производњу семена (пошто плод генетско модификоване житарице није могуће користити као семе, односно он не даје нови плод. Уколико се у томе успе (што није искључено, а на то упућују и назнаке да је криза заустављена – балон је успео да буде `закрпљен` пре него што је до краја `издуван`), онда ће `закрпљени балон` поново почети да се надувава и на њему ће се у скорој будућности појавити нова `рупа` или, што је вероватније, доћи ће до таквог пуцања које ће имати несагледиве последице по цео свет”.

томци приходовати. Та нова елита, ако жели да позове народ на потрошачки аскетизам, мора бити и сама довољно морална да сузбије корупцију у својим редовима. Да ли ће се таква елита створити, то није ствар светскосистемских структура и конјунктура. То је питање нашег националног карактера, наших националних институција и наше професионалних способности. Лично верујем да у свакој од ове три области поседујемо врлине потребне за успех.

Први корак у том правцу јесте да добро сагледамо сопствени положај и свет у коме живимо, а затим да добро размислимо шта тачно (као заједница) желимо и који путеви нас воде до тог циља. Овај наш скуп је важан управо зато да би се могао предузети тај први, пресудни корак. Оно што долази после њега јесте упорна борба једне посвећене елите за остварење националних циљева. Али, то је већ сфера којој престаје теорија, а започиње политика.

Цитирана литература:

1. Антонић, Слободан. “Класна структура Србије након 2000: појмовно-истраживачки оквир”, у Михаил Арандаренко, Александра Прашчевић и Слободан Цвејић (ур), *Економско-социјална структура Србије - Учинак прве деценије транзиције*, стр. 117-137, Београд: Научно друштво економиста и Економски факултет, 2010.
2. Антонић, Слободан. *Заробљена земља: Србија за владе Слободана Милошевића*. Београд: Откровење, 2002.
3. Волерстин, Имануел [Immanuel Wallerstein] “Историјски капитализам: политика акумулације” (*Historical Capitalism*. London: Verso 1983, pp. 47-75), у Душан Пирец и Миомир Јакшић (ур): *Светски капиталистички систем*, стр.225-241, Београд: Економика, 1987.
4. Душанић, Јован. “Доларска алхемија и казино економија”, *Нова српска политичка мисао*, год. XVII (2009), бр. 3-4, стр. 67-88; <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dolarska-alhemija-i-kazino-ekonomija.htm.1>, 2009.
5. Елзесер, Јирген (Jürgen Elsässer). *Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се спасимо из светске економске кризе (Nationalstaat und Globalisierung: Als Linker vor der Preußischen Gesellschaft*. Waltrop: Manuscriptum). Београд: Јасен, 2009.
6. Кобјаков, Андреј [Андрей Кобяков]. “Чекају нас нове и страшније кризе”, интервју, НИН, број 3042, 16. април 2009, http://nin.co.rs/-pages/article.php?id=43743&add_comment=1&
7. Кобяков, Андрей и Михаил Хазин. *Закат империји доллара и крај «Pax Americana»* Москва: Вече, 2003; http://www.forex.ua/classics-/hazin_kobyakov/zakat_imperii_dollara/
8. Мандел, Ернест. “Империјализам и национална буржоазија у Латинској Америци”, *Марксизам у свету*, година 3 (1976), бр. 4, стр.

- 109-120 (“Imperialism and national bourgeoisie in Latin America”, *International: Theoretical Journal of the International Marxist Group*, no. 5, pp. 7-17).
9. Свизи, Пол [Paul Sweezy]. “Центар, периферија и криза система” (“Center, Periphery, and the Crisis of the System”, in *Four Lectures on Marxism*, pp. 71-85. New York: Monthly Review Press, 1981), у Душан Пирец и Миомир Јакшић (ур), *Светски капиталистички систем*, стр. 181-192, Београд: Економика, 1987.
 10. Франк, Андре [Andre Gunder Frank]. “Капитализам и неразвијеност у Латинској Америци” (*Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York: Monthly Review Press, 1967, pp. xi-xx, 6-20), у Душан Пирец и Миомир Јакшић (ур) (1987): *Светски капиталистички систем*, стр. 209-224, Београд: Економика, 1987.
 11. Baran, Paul. *The Political Economy of Growth*. New York: Monthly Review Press, 1957.
 12. Frank, Andre Gunder. *Lumpen-bourgeoisie, Lumpen-development: - Dependence, Class, and Politics in Latin America*. New York: Monthly Review Press, 1972.
 13. Goldstein, Joshua S. *Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age*. New Haven: Yale University Press, 1988.
 14. Hardt, Michael and Antonio Negri. *Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2000;
http://www.angelfire.com/cantina/negri/HAREMI_printable.pdf
 15. Kondratieff, Nikolai [Николай Дмитриевич Кондратьев]. *The long wave cycle* [Большие циклы конъюнктуры: Доклады и их обсуждения в Институте экономики. Москва: Институт экономики РАНИОН, 1928], Transl. by Daniels G.; Introd. by Snyder J. M. New York: Richardson and Snyder, 1984.
 16. Wallerstein, Immanuel. *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.